

УДК: 327

Примљено:
17. 03. 2007.

Прихваћено:
03. 04. 2007.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Број 1/2007.

стр. 61-72

*Славољуб Лекић**

СЛОВЕНСКЕ КРАЈИНЕ У ЕВРОПИ

Резиме

У чланку су размотрена два европска питања: украјинско и црногорско. Пошто су Украјина и Црна Гора формиране на руском односно српском националном и језичком супстрату њихово упоредно разматрање може указати на судбину словенских држава смештених на рубовима романско-германске Европе. Две државе су погодне за поређење пошто се процеси њиховог одвајања од матичних земаља, Русије и Србије, понекада преклапају или показују сличне трендове у различитим епохама. На судбину Црне Горе и Украјине посебно би могао утицати даљи развој односа Русије и Немачке али и других чланица Европске уније.

Кључне речи: Украјина, Црна Гора, српско питање, Русија, Европа, Словени.

Украјинско и црногорско питање актуелизовани су у последњој деценији двадесетог века. Интерес великих сила и суседа за њихово решење не јењава. Премда се разматрају одвојено, уочљиве су извесне сличности у њиховом настанку, развоју и предложеним решењима. При анализи положаја и будућности Украјине и Црне Горе првенствено се истиче великоруски и великосрпски експанзионизам као претња њиховој целовитости и стабилности, а истовремено подцртава европска будућност две младе демократије. Ваља нагласити да бриселско промишљање украјинског и црногорског пита-

* Славољуб Лекић је доцент Универзитета у Београду.

ња замагљује њихову словенску димензију. Наиме, словенској перспективи може се упутити приговор застарелости, пошто се Европа уједињује на темељу економских и општечовечанских интереса а не националних или расних. Дакле, “европска перспектива” Црне Горе и Украјине искључује историјски, културни или верски хоризонт мишљења. Ипак увођење словенског чиниоца у анализу наговештава разубјенију слику настанка и решења ових питања. Истовремено, даје им нову димензију која је испуштена једноставном технократском европејствујушћом идеологијом Брисела или проевропских режима посејаних дуж новоевропског лимеса.

Земље словенског лимеса

Украјина и Црна Гора су по свом положају рубне словенске земље, без обзира да ли се посматрају из Лондона или Москве. Украјина је смештена између Европске уније и Русије. Поред руског и немачког Украјина трпи јак утицај САД и римокатоличке цркве, уједињених у напору да из “непосредне даљине” управљају овим периферним простором Русије и Немачке.

Црна Гора је географски ближа Ватикану и западној Европи од Украјине. За разлику од Украјине, Црна Гора нема посредничку улогу. Она је само део српског говорног подручја на граници Европске уније. Штавише, тампонску улогу СФРЈ нису наследиле ни Србија ни Црна Гора пошто су окружене земљама прожетим евроинтеграцијама. Чак и да то пожели, Црна Гора не може ни да покуша да заигра улогу посредника. Она је пуки објект мондијализације, као једна од тачака српског језичког простора кога ваља привести Европи.

Али, украјинским вођама географија и историја пружају повод да кушају своје посредничке врлине. Црногорска државност пак, утемељенија је од украјинске. Ипак, процеси издвајања украјинског државног простора из културног и политичког појаса Русије (тзв. украјинизација) дуготрајнији су и свеобухватнији од црногорског одвајања од Србије. Ти процеси данас имају опипљиве резултате: милиони Украјинаца (хришћанских Словена) показују отворену нетрпељивост према Русији и Русима. Заостатак црногоризације спрам украјинизације одскора је смањен а Европа би ускоро могла

бити сведок изузетне нетрпељивости и мржње коју испољавају део политичке елите и грађана Црне Горе према „старијем брату“. Овај обрт би се подударио са црногорским приближавањем Свету и Европи.

Поред свога словенског темеља, Украјину и Црну Гору приближава и грозничава потрага за идејом која би могла повезати њихове становнике опчињене европским уједињењем. Украјинска блискост са Пољском, Ватиканом или САД, провереним противницима Русије, показала се као непоуздана и недовољна у остварењу постмодерног политичког наума. У случају Црне Горе сарадња са Хрватском, ЕУ и САД, које се отворено залажу за територијалну разградњу Србије, још увек није довољна да изнедри смисао младе црногорске демократије.

У украјинском и црногорском случају показало се да није лако ујединити друштво подстицањем нетрпељивости према бившој словенској браћи и потискивањем сопственог идентитета. Такав друштвени уговор нема дуг век. Истовремено неповратно мења карактер становништва које је објект уједињења на новој културној матрици. Главна последица тог процеса је разградња и преименовање српског и руског културног и државног простора (СССР, ЗНД, РФ, СФРЈ, СРЈ, РС).

Једнако као у Источном питању, или надметању за наслеђе Хабзбуршке монархије, данас се води огорчена битка за превласт на простору бивше СФРЈ и рубних делова СССР-а.¹ Европска унија нови је центрипетални геополитички центар који усисава периферију у чијем је саставу српски простор и делови СССР-а. Савремена Немачка, легитимисана као победник Хладног рата, формира ново европско геополитичко средиште. Немачка постојано обнавља и обликује своје интересне сфере, док самоуверено јуриша ка истоку и југоистоку, допунском привредном простору некадашњег Трећег рајха. Спољашњи оквир немачких амбиција географски оличава Европска унија а њено проширење еуфемизам је за лук експанзије Немачке. Њена усредсређеност на коначно преузимање улоге стожера и предводника Европе понекад има обележ-

1 Рудјаков П, “Геополитички положај Србије и Украјине у општеевропском контексту 80-их-90-их година XX века”, зборник радова: Европа и Срби. САНУ Београд, Православна реч, Нови Сад, 1996, стр. 625-631.

ја испада.² Једина препрека овом настојању су САД, а од долашка Владимира Путина на власт, и сама Русија.

Украјина – славенски савезник Америке

Географија и историја веле да је Украјина извориште руске државности, те је ближа Русији него Пољској или Немачкој. И поред тога, Украјина је предана изградњи добрих односа са САД и НАТО пактом. Пошто географски раздваја Русију од ЕУ, Украјина жели да посредује између Немачке и Русије. Понекад се, можда чак и неопрезно, ставља у улогу арбитра. Украјинско осамостаљење покренуло је питање руских западних граница, али и федерализацију Украјине.

За Русију је од посебног значаја источни део Украјине који је економски развијен и проруски оријентисан, као и део који се наслања на Црно море. Отуда Русија следи неколико циљева: спречавање учлањења Украјине у НАТО пакт, њену федерализацију, заштиту руског језика и очување православне цркве на украјинској територији.³

Насупрот томе, НАТО пакт чини напоре да загосподари Црним морем а одатле и Кавказом и тиме осигура трајно повлачење Русије са простора бившег СССР-а. Уједно, НАТО будно посматра и усмерава односе Русије и Европе тј. Европске уније. Данашња Русија не представља озбиљну претњу НАТО пакту што потврђује методично и упорно распоређивање његових војника на истоку Европе и јужним рубовима Русије.⁴ Постепено ширење Атлантског савеза анестезирајуће је деловало на Русију деведесетих година. Када се Москва

2 Речити пример непријатељског држања немачке владе према Србији изразио је њен амбасадор који је у Београду 11. априла 2007. изјавио да Косово треба да добије надзирану независност, док би у супротном били отворени проблеми у Војводини и Санцаку. Српско инсистирање на Косову као делу Србије, с обзиром да је у саставу Србије од 1912, могло би навести Мађарска да отвори питање Војводине која је у Србији од 1918. Уместо инсистирања на томе да границе Косова буду део границе Србије боље је радити на томе да и Србија и Косово буду за 20 до 25 година у Европској унији мисли немачки амбасадор. Према: *Вести Б92*, среда, 11.04.2007.

3 Фролов К. *Интервју*, 19.05.2006. [http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=E6AD08760F9F48EC89A3ED8647103C26 &idrubr=3A76693B8E0711D3A90A00C0F0494FCA](http://www.km.ru/magazin/view.asp?id=E6AD08760F9F48EC89A3ED8647103C26&idrubr=3A76693B8E0711D3A90A00C0F0494FCA)

4 Солжеицин Александар, "Очување народа, државни задатак највишег реда", интервју, *Московске новости*, према: недељник *НИН* од 11.05.2006. стр. 48-51.

сагласила са уједињењем Немачке Џемс Бејкер, тадашњи државни секретар САД, обећао је да се НАТО неће померити »ни за инч« на исток. Убрзо потом, источноевропске земље - Пољска, Мађарска и Чешка - укључене су у НАТО пакт 1999. године, у време рата против Савезне Републике Југославије. Криза на Косову и Метохији успорила је пријем балтичких земаља у НАТО, али је застој отклоњен 2004. када у НАТО улазе балтичке републике, Словачка, Словенија, Бугарска и Румунија. Но, Москви је тада поручено да је то крај проширења, уз напомену да нико ко има здравог разума не би примио Украјину или Грузију у НАТО пакт.⁵ Само неколико година касније на могући пријем две поменуте земље гледа се као на здраворазумску одлуку. Премда је Русија окружена војском Запада, ова све чешће наилази на бројне тешкоће и препреке. У Азији, на пример, Американци све више личе на совјете из времена војне интервенције у Авганистану, док у Европи све чешће изазивају подозрење.

Однос Украјине према САД пример је асиметричног савеза успостављеног без јасног заједничког циља који ће, по свему судећи, задуго утицати на њен геополитички положај. Украјина, пак, не може свој напредак заснивати на сукобу у коме је пуки објект. На украјинску модернизацију, за разлику од САД, знатно утичу Европска унија и Русија.

Због положаја и политике коју води, на почетку двадесет првог столећа, Украјина симболизује руску геополитичку тескобу. Збивања у Украјини изазивају јавне, често и огорчене, реакције у Русији. Отуда не чуде повремене ироничне поруке које Украјини пристижу из Русије.⁶ Нису ретки ни пакосни коментари који истичу привредну стагнацију од успостављања прозападне власти у Украјини. Гнев изазива протеривање руског језика, што је штетно за Русију а, вероватно, и за Украјину.⁷ У Украјини 54% становништва говори руским језиком, који је матерњи језик за 39% становника док

5 Pushkov A. 2007. Broken Promises. *The National Interest*. <http://www.nationalinterest.org/Article.aspx?id=14036>

6 У време "револуционарног" усијања Кијева из Москве су долазиле отрежњујуће препоруке: "Када се уморите од надања, вратите се Русији. Зашто журите тамо где вас не очекују?" Поповић Петар, "До даљњег затворена врата Кијеву", *Политика*, 6.11.2006.

7 Солжењин Александр, наведено дело, 48-51.

се око 22 милиона становника изјашњавају као Руси.⁸ Поред тога, у ранијим историјским епохама велика пространства, премда насељена милионима Руса, дата су Украјини. После Бољшевичке револуције украјинска врховна Рада тражила је припајање девет губернија бивше Руске империје. Крим, који је данас у саставу Украјине, тада није био потраживан. Привремена власт је одлучила да преда пет губернија. У различито време Украјинској ССР предате су територије насељене углавном руским становништвом, некадашње Луганске, Доњецке, Дњепропетровске, делови Херсонске и Николајевске, Одеске, Харковске, Закарпатске области и Република Крим, мимо воље локалног становништва.⁹ Овакво стање ствари руски интелектуалци описују као ругање руској историји 19. и 20. века.¹⁰

Посебно место у данашњој украјинској политици заузимају унијати који воде рат против Руске православне цркве и отимају њене храмове.¹¹ Галицијска идеологија израсла је на католичко-пољском супстрату а потом је добила подршку у Аустрији која ју је користила за одвајање Малорусије (Украјине) од Русије.¹² Ту идеологију шири Грко-католичка црква из Галиције. Темељно начело ове идеологије јесте тврдња да Украјинци нису Малоруси, већ други народ. Украјинизацију Малоруса подстицали су и бољшевици.¹³

Како год било рационализовано, новонастало стање различивања Белоруса и Украјинаца од Руса, знак је узмицања православног руско-словенског језгра (Русија, Белорусија, Украјина) пред римокатоличком црквом и Европом.

Црна Гора – пријатељ Евроамерике и Русије

Украјинско питање и геополитичке последице његовог развоја поучне су за аналитичаре црногорских прилика.

8 Милошевић Зоран, *Руско питање данас*, Институт за политичке студије, Београд, 2006, стр. 65.

9 Исто, стр. 66.

10 Солжењицин Александар, наведено дело, стр. 48-51.

11 Милошевић Зоран, наведено дело, стр. 73.

12 Милошевић Зоран, "Галицијска идеологија" и политичко-религиозни процеси у Украјини", *Политичка ревија*, вол. 7, бр. 2, 2005, стр. 431-448.

13 Исто, стр. 431-448.

Независна Црна Гора, као и Украјина, углавном настањена словенским, православним живљем, има особито место у архитектури интереса централних и источних европских чланица НАТО-а, пошто је на рубу српског говорног подручја. На њеном простору, као и у Украјини, православна црква предмет је напада неканонских црквених група. Својом политиком пркоси већој братској, суседној држави док се вешто ослања на црногорску лобистичку базу у Београду. У Црној Гори актуелно је језичко питања, будући да она почиње да гради нови језик, преименовањем српског у црногорски, како би потоњи прогласила основом државности и посебности. Историја украјинског језика наговештава бројна искушења борбе за српски језик. Као што је Пољска дала допринос изградњи украјинске самобитности, тако Хрватска стрпљиво подржава језичко и државно осамостаљење Црне Горе.¹⁴ Обе земље, са посебним тактом и упорношћу, помажу територијално издвајање делова православног становништва од српског и руског народа.

Пут федерализације који је пред Украјином ускоро би могао бити предмет широких расправа у Црној Гори. Ипак, постоји и једна озбиљна разлика у разумевању украјинског питања код Руса и црногорског код Срба. За разлику од Русије, у Србији је отупљена културолошка и геополитичка рецепција црногорског питања. Али та је разлика, вероватно, последица неједнаког духовног, научног, економског и политичког потенцијала Руса и Срба о чему сведоче и сложени проговори између Русије и Украјине. Док Србија и Црна Гора расправљају о једрењаку морнарице бивше СЦГ, дотле Русија и Украјина решавају питање Крима и црноморске флоте.

Мада је крајњи учинак црногорске сепаратистичке елите неизвестан, ваља указати и на њене тактичке успехе у односу на Србију. Сецесионистичка врхушка баштиник је

14 Како наводи *Deutsche Welle* Црна Гора после отцепљења од СЦГ улази у стратешко партнерство са Хрватском чиме се успостављају нови геополитички односи на југоистоку Европе. Ова сарадња Црну Гору ће брзо увести у ЕУ и подстаћи њен развој. Црна Гора би тесно сарађивала са Дубровником са којим чини јединствену регију. Њихово обједињавање подстакало би изградња јадранско-јонског аутопута. ТАНЈУГ, *Црвени билтен* бр. 127, од 07.07.2006. Ако се оствари ова замисао учврстиће се блиске везе између Хрватске, Црне Горе и Албаније а тиме и односи албанске, хрватске и црногорске заједнице у Црној Гори. Гарант ове сарадње, неизоставно, биће НАТО пакт и ЕУ.

српске памети персонификоване у црногорству и његове супериорности над моравским лудовањем. Наиме, црногорска зеленашка елита изгледа успешнија у односу на београдску (српску), јер је вешто користила све своје политичке и економске предности. Од помоћи је била многобројна српска заједница пореклом из Црне Горе а која насељава Србију.

Бикефална спољна политика Црне Горе у односу на српске Словене и Русе ово најбоље потврђује. Док прати своју европејствујушчу идеју блиску братству са Хрватском и Албанијом, Црна Гора подрива све напоре Србије да очува Косово и Метохију у свом саставу. На овај начин Црна Гора потврђује лојалност према Европи, понекад занемарујући могућа искушења пред која би могла бити стављена пренебрегавањем политике суседа. Уз све, вешто се користи неслогом у Србији и притисцима на Београд где најутицајнији део номенклатуре лагодно подржава наоко допадљиву европејску политику Црне Горе.

У сенци београдске политичке равнодушности, благонаконе према хрватском унионизму, црногорском сепаратизму и исламизованом босанском унитаризму, еленашко лавирање између Евроамерике и Русије губи уочљивост. Ова бикефална политика последица је како спољашњег притиска ЕУ, САД и НАТО пакта, тако и националног састава становништва које суседима олакшава утицај на црногорску спољну политику. И поред свега црногорско руководство успева да води проамеричку политику не замерајући се Европској унији.

Прикривањем русофилије, којој нема премца у свету, Црна Гора са Русијом негује најприсније односе.¹⁵ У исто време сурово омаловажава Србе с надом да ће наићи на симпати-

15 Потврда ове присности је и одговор руског министра иностраних послова из октобра 2006. после сусрета у Стразбуру са генералним секретаром Савета Европе Теријем Дејвисом. На питање како Мило Ђукановић утиче на односе Русије и Црне Горе Сергеј Лавров каже: »Наши односи са Црном су прекрасни. Добро знам Мила Ђукановића. Ми ценимо његов однос према Русији. Уверен сам да ће он, ма на којим функцијама убудуће био, даље доприносити развоју сарадње наших земаља«. Уз то Лавров је поменуо и могуће учлањење Црне Горе у НАТО пакт: »Ми никоме, наравно, не можемо да забранимо да 'уђе' где год жели, нити ћемо то покушавати. Али, Русија не види смисао у ширењу НАТО у условима када постоји мноштво других начина да се решавају савремени проблеми безбедности«. Према: "Црна Гора није за НАТО", дневник *Вечерње новости*, 05.10.2006.

је и подршку Албаније и Хрватске.¹⁶ Али ово вешто тактизирање дугорочно би могло да буде јалово попут мале победе у великом поразу. Раздробљени српски простор учинио би излишном црногорску државу, како за ЕУ тако и њене суседе који би отпочели њену коначну албанизацију и кроатизацију. Уосталом, Запад никада није прикривао злуради цинизам према сецесионистичким настојањима Мила Ђукановића при тумачењу улоге малене Црне Горе у ширењу напетости између балканских државица. О овом сведочи и маштовит коментар *Вол стрит* *журнала* који заслужује посебну пажњу јер је есенција неувијене пакости англосаксонске геополитике према Балкану и Европи.¹⁷

*

Украјина и Црна Гора две су словенске граничне земље које повезује трагање за државним, културним и повесним смислом. У тој потрази оне полазе од незаменљивог европског обрасца уједињења. Украјина и Црна Гора су истовремено суочене са проблемом сопственог идентитета који на све начине (политички, економски, културно) желе да изграде насупрот првобитног Европска унија и, и поред тога, још увек не сматра изворном, већ будућом младом Европом. Није довољно ни што Црна Гора и Украјина улазе у директан сукоб са српским и руским културним и државним обрасцем. У настојању да се учлане у ЕУ често губе из вида да приступање европској организације није дословно путовање већ првен-

16 Мандић, Андрија, “Борба за живот”, *Политика* 19.05.2007.

17 Ево најсочнијих места: “Забава раздвајања наставиће се на Косову... И на другим местима у Европи... У поређењу са старим, али напредним европским градовима-државама – Лихтенштајном, Монаком, Сан Марином и Андором – чији се број становника креће од 28.000 до 67.000 – могуће придошлице су истински цинови. Балканизација не заслужује своје лоше име. Током историје, европске микродржаве тежиле су да буду мање рагоборне (кепечи не заподевају кавгу), више демократске (влада не могу да буду ближе народу) и са много мање ресурса за бацање. Да би напредовале, свакој од ових држава типа Тома Палчић, потребне су отворене границе за трговину – за то данас треба да захвале Европској унији и мир, који данас постоји захваљујући НАТО-у под вођством САД... Нова држава (Црна Гора, прим. С.Л.) могла би корисно да прошири своју репутацију раја за кријумчаре цигарета и места за одмор регионалних мафиоза дуж своје идиличне обале. Ницање нових држава у Европи имало је за циљ, нарочито после ратова с почетка 1990-их, да се поклопи са ширењем слободе на Континенту. Нека се само настави.” *The Wall Street Journal* 23.05.2006. Према: *Политика* од 25.05.2006.

ствено политичка одлука од које ће зависити њихова будућност. Њихов нови идентитет разграђује постојеће друштво а подела, осим политичког, добија и географски карактер.

Две словенске земље - Црна Гора и Украјина - пример су неравноправног партнерства и једностраног савезништва које је мустра за усисавања држава, култура и територија на истоку Европске уније. Мала Црна Гора (Србија) и велика Украјина имају експериментални значај за уређење односа Европе и Русије. Користећи се досадашњим искуством Унија ће развити све погодне механизме реаговања на различите проблеме. У њих спадају презадуженост, социјално раслојавање, православље, унијатство, секуларизација, федерализација, економска интеграција, муслиманска загонетка и др.

За стару Европу од посебне користи је што се словенске државе Украјина, Србија и Црна Гора, различитом снагом опиру Русији или са њом улазе у вољне и невољне савезе. Овим путем оне утврђују свој нови европски идентитет а самој западној Европи осигуравају неопходан емпиријски материјал за историјску будућност која настаје пред очима евроамеричког човечанства. Од исхода борбе за нови идентитет земаља младе Европе, не зависи само њихова будућност већ и сутрашњица свеле европске старушке одавно окренуте променама и модернизацији свога идентитета. Али, становништво Црне Горе и Украјине, због свог положаја, словенско-хришћанског наслеђа, поимања будућности и политике према најважнијим светским центрима, вероватно ће имати сличну судбину. Будући развој словенских крајина на западу евроазијског копна, поред локалног имаће и светско-историјски значај.

Slavoljub Lekic

SLAVIC TERRITORIES IN EUROPE

Summary

In this article there are two European issues analyzed – the Ukraine and Montenegro ones. Since Ukraine and Montenegro have been formed in Russian, respectively Serbian national and language substratum, their parallel consideration may as well signify destiny of Slavic states situated on the skirts of the Ro-

man-German Europe. The two states are suitable for comparison as the processes of their separation from motherlands, Russia and Serbia, have been aliasing or showing similar trends in different epochs. Particularly influential for destinies of Montenegro and Ukraine could be the further course of events between Russia and Germany and other state-members of the European Union.

Key Words: Ukraine, Montenegro, Serbian issue, Russia, Europe, Slavs

